

Elina Grundström 14.1.2013

Puheenvuoro Suomalaisen Sanomalehtimiesliiton Suometar-päivän keskustelutilaisuudessa

Muuttaako tabloidisaatio sisältöjä?

Voiko tabloid olla laadukas asialehti? Minulle tämä kysymys on absurdi. Olen suuren osan elämästäni työskennellyt juuri sellaisissa, esimerkiksi Ylioppilaslehdessä, Markkinointi&Mainonta-lehdessä ja Vihreässä Langassa.

Kun broadsheet muuttuu tabloidiksi, se muuttaa lehden taittoa, kuvien käyttöä ja kerronnan keinoja aikakauslehtimäisemmiksi. Tällaista muutosta tapahtuu kuitenkin sanomalehdissä muutenkin. Siihen ohjaa ennen kaikkea nopea nettiuutisointi, jonka vuoksi paperilehdet eivät voi nojata uutisiin yhtä paljon kuin aiemmin.

Jos muutosta tapahtuu, kyse ei niinkään ole formaatista, vaan lehden linjasta ja strategiasta: Pyrkiikö se olemaan laatulehti? Missä asiassa se tahtoo olla laatulehti? Kenelle se on tarkoitettu? Minkä yhteisön lehti se haluaa olla?

Helsingin Sanomien tabloid-uudistus on minusta erittäin onnistunut ulkoasun ja formaatin osalta. Lehden digiversio on ehkä vieläkin onnistuneempi; minut se ehti koukuttaa jo ennen tabloidin tuloa. Sisällöstä ja linjavalinnoista voi sen sijaan aina olla montaa mieltä.

Historian hämärissä tabloidisaatiolla tarkoitettiin iltapäivälehtimäistymistä, erityisesti siinä merkityksessä, että lehdet muuttuivat sensaatio- ja skandaalihakuisiksi.

Tällaisesta ainakaan Helsingin Sanomien tabloidiksi muuttumisessa ei todellakaan ole kyse. Kuten Pasi Kiviojan blogissa todettiin: vaikuttaa siltä, että ainakin alkuvaiheessa "mopoa on jarruteltu tarkoituksellisesti". Helsingin Sanomien asiapitoisuutta on muutoksen alkuvaiheessa suorastaan korostettu.

Suomalaisissa sanomalehdissä on kuitenkin - niiden formaatista riippumatta - nähtävissä uudenlaista iltapäivälehtimäistymistä, tai ainakin tällaisen muutoksen vaaraa.

Se ei ole skandaalihakuisuutta vaan sisällön tyhjenemistä. Toinen iltapäivälehdistä asialehtiin siirtyvä piirre on myyttisen taviksen kosiskelu eli lukijoiden koulutuksen ja mielenkiinnon tason kuvittelemisen alhaisemmaksi kuin mitä se on.

Seuraavassa käsittelen näitä kahta uudenalaista tabloidisaation muotoa, eli tyhjenemistä ja myyttisen taviksen kosiskelua.

Tyhjyyden tunne

Ennen vanhaan iltapäivälehdessä riitti luettavaa pitkänkin junamatkan ajaksi. Nykyään se aiheuttaa lähes poikkeuksetta pettymyksen tunteen: lehdessä ei ole mitään uutta.

Skandaalihakuisuudesta iltapäivälehtiä ei voi syyttää. Nykyään ne onnistuvat harvoin löytämään skandaaleja. Ne eivät saa pengottua edes talouseliitin kytkykauppoja ja kasvavia palkkioita, vaikka niihin liittyviä pikkuskandaaleita olisi tarjolla mielin määrin.

Sen sijaan iltapäivälehdet keskittyvät muisteluun, olivatpa sitten kyseessä viime sodat tai kaikkien jo valmiiksi tuntemat Katri Helenan elämänvaiheet. Toinen yleinen juttutyyppi on muulla julkaistujen lausuntojen väänteleminen ja tahallinen väärintulkitseminen, kuten esimerkiksi Umayya Abu-Hannan ja Juhana Vartiaisen kohdalla on tapahtunut.

Iltapäivälehtien ongelma ei pohjimmiltaan ole se, että niiden uutiset päätyvät liian nopeasti nettiin. Vaan se, että ne eivät ole onnistuneet linjaamaan ja syventämään sitä materiaalia, jota lehdessä on.

Vastaavanalaista tyhjyyttä - tai ainakin tyhjyyden vaaraa - tuottaa laatulehdissäkin nykyään ainakin kaksi journalismin trendiä: Se että keskitytään keinoihin eikä substansseihin ja että suuntaudutaan menneisyyteen eikä tulevaisuuteen.

Journalismi keskittyy omiin keinoihinsa

Osallistuin viime lokakuussa Finlandia-talolla kaivosalan sijoittajakonferenssiin, joka pidettiin vain pari viikkoa ennen Talvivaaran vuotoja. Tajusin yhtäkkiä olevani ainoa paikalla olevan toimittaja. Aihe oli hyvin ajankohtainen; uutisiakin sieltä olisi saanut ja ennen kaikkea runsaasti taustoja Suomen tämänhetkisestä kaivosbuumista.

Oliko syynä se, että toimituksissa on niin kiire, ettei kukaan ehdi mihinkään ylimääräiseen? En usko, että pelkästään siitä oli kyse. Helsingissä pidettiin samalla viikolla journalismin päivä, jonne ehti satoja toimittajia keskustelemaan omasta alastaan.

Hyvä journalismi syntyy sekä keinojen että substanssien hallinnasta. Median murroksen vuoksi sekä mediatalat että toimittajat ovat viime vuosina keskittyneet opiskelemaan keinoja. Erikoistoimittajien sijaan halutaan moniosaajia, eivätkä toimittajat itsekään osaa ajatella, että substanssien ja taustojen opiskelu olisi yhtä tärkeää kuin journalismin uudet keinot. Heitä kiinnostavat esimerkiksi datajournalismi, tutkiva journalismi ja narratiivisen kirjoittamisen keinot.

Datajournalismi on usein työlästä tehdä ja joskus myös työlästä lukea, mutta siinä ei välttämättä ole mitään kovin uutta asiaa. Jopa tutkiva journalismi voi olla hyvin keinovetoista ja perustua enemmän siihen, millaista dataa on tarjolla, kuin aiheen merkittävyyteen ja kiinnostavuuteen.

Samaan aikaan uudet ansaintalogiikat ja formaatit hallitsevat sekä mediatalojen että toimittajien ajattelua ja Uutisraivaaja-kilpailun tapaiset hankkeet saavat myös free-toimittajat keskittymään niihin.

Odotan itse kovasti tällä viikolla lanseerattavalta Long Play -palvelulta, mutta onhan se melkoinen ajan merkki, että uutta julkaisua mainostetaan ainoastaan sillä, että jutut ovat pitkiä. Siinä ei kuitenkaan ole

mitään poikkeuksellista. Sanomalehtien tabloideista ja tableteista puhutaan nykyään samaan tapaan pelkän formaatin tasolla, ottamatta kantaa niiden sisältöön tai juttuaiheisiin.

Menneisyyteen keskittyminen tekee medioista tyhjiä

Samaan aikaan kun iltapäivälehdet uskovat vankasti muistelujournalismiin, ilmiö on alkanut hiipiä myös muiden medioiden puolelle.

Kun opiskelin journalismia 1980-luvulla, minulle opetettiin, että tulevaisuuden ja keskeneräisten asioiden käsittely on erityisen tärkeää. Asioista pitää kirjoittaa silloin, kun kansalaiset voivat vielä ottaa niihin kantaa, eikä vasta siinä vaiheessa, kun asiat on jo päätetty.

Nykyään ennakoiminen ei enää ole mikään arvo, pikemminkin päin vastoin. Hyvänä journalismina pidetään vanhojen asioiden penkomista. Tutkiva journalismikin on usein valmiin datan ja menneisyyden tutkimista. Uudempia ja olennaisempia asioita saisi ehkä irti liikkumalla enemmän ja puhumalla erilaisten asiantuntijoiden kanssa. Vain siten voi saada selville, mitä tapahtuu juuri nyt, mikä on muuttumassa ja miltä tulevaisuus näyttää.

Myyttisen taviksen metsästys

Toinen suuri ongelma on se, että sanomalehdet kuvittelevat yleisönsä koulutuksen, yleissivistyksen ja mielenkiinnon tason todellista alhaisemmaksi.

Iltapäivälehtiä lukiessa tulee tunne, että ne suuntaavat lehtensä aiempaa enemmän sille lukijakunnalle, jolle 1970-luvun Hymy-lehdet tehtiin. Lehtien uusi mallilukija on myyttinen tavis, joka istuu bensa-asemalla juomassa kaljaa ja ihmettelemässä kovaan ääneen kaikkea, mikä poikkeaa hänen kapeasta maailmankuvastaan.

Iltapäivälehdet myötäilevät pientä mutta äänekkästä perussuomalaisten ääriäitaa ja vieraannuttavat samalla suomalaisten enemmistöä.

Olen kuullut aika monen ihmisen viime aikoina pohtivan, ovatko sanomalehdetkin omaksuneet tällaisen käsityksen lukijoistaan ja hylänneet koulutetut ihmiset. Suomessa on maailman koulutetuimmat naiset ja pääkaupunkiseudulla jo noin puolet työikäisistä on korkeakoulutettuja. Lehtiä lukiessa tulee silti usein tunne, että ne kosiskelevat heidän sijaansa tätä myyttistä tavista, joka tuskin edes haluaa tilata kallista lehteä. Faktojen ja uusien asioiden sijaan lehdistä on tunteita, tuttuja asioita ja löysää puheenaihejournalismia, joka ei tyydytä koulutettua lukijaa.

Mikä on 2010-luvun sanomalehden yhteisö?

Edellä mainitsemani vaarat liittyvät sanomalehtiin yleisemmin, mutta lopuksi haluaisin ottaa esille yhden Helsingin Sanomiin liittyvän erityispiirteen.

Aina kun Helsingin Sanomien levikki laskee, olen siitä kovin huolestunut. Joskus ajattelen, että jos Hesarin ilmestyminen olisi vaarassa, voisin lähteä barrikadeille tai ainakin liittyä johonkin sitä puolustavaan kansanliikkeeseen.

Syynä on se, että Helsingin Sanomat on tärkeä osa suomalaista kulttuuria ja kulttuurikeskustelua. Sille on muodostunut rooli, jota mikään muu väline ei ainakaan tällä hetkellä pysty samalla tavalla hoitamaan.

Hyviä ulkomaanreportaaseja on maailma pullollaan ja kotimaan perusuutisointia voivat Yle ja STT:kin hoitaa mallikkaasti. Mutta mikään muu kuin Helsingin Sanomat ei kykene käynnistämään samanlaisia isoja kansallisia kulttuuriin, politiikkaa ja talouteen keskusteluja kuin se. Ajatellaan vaikka Enkeli-Elisaa, Maihinnousua, Umayyan puheenvuoroa – tai Finnairin johtajapalkkioita ja terveydenhuoltoyhtiöiden veronkiertoa.

Viime aikoina olen kuitenkin pohtinut, kokeeko Helsingin Sanomat enää itse olevansa osa suomalaista kulttuuria. Ajatteleeko se kuuluvansa samaan yhteisöön kuin suomalaiset tiede- ja taideihmiset.

Helsingin Sanomassa on paljon loistavaa journalismia ja se on kerännyt kolumnisteiksi parhaita suomalaisia kirjoittajia. Samalla tuntuu kuitenkin siltä, ettei se enää halua olla osa kulttuuriyhteisöä: se ei enää noteeraa tärkeimpiäkään nimityksiä ja tieteellisiä saavutuksia.

Viime vuosien linjavalintojen seurauksena lehden kulttuuri- ja tiedepalstoilla painottuu kevyt, kaupallisesta englanninkielisestä kulttuurimaailmasta tuttu materiaali.

Lehti ei enää tee edes pikku-uutisia Helsingin yliopiston tärkeimmistä professorinimityksistä. Se ei myöskään huomioi tietokirjoja juuri lainkaan, vaikka tärkeimmät uudet keskustelunavaukset tehdään nykyään juuri niissä, eikä sen tiedesivuilta saa mitään käsitystä suomalaisten tutkijoiden tärkeimmistä saavutuksista.

Vielä pari vuotta sitten ne asiat, joista yliopistolla kiihkeimmin puhuttiin, päätyivät pian jossain muodossa Helsingin Sanomiin. Havaintojeni mukaan näin ei enää tapahdu.

Pelkään pahoin, että tällainen irtautuminen suomalaisesta kulttuuriyhteisöstä aiheuttaa sen, että Helsingin Sanomat muuttuu monille koulutetuille ihmisille yhdentekeväksi. Lukevat, kirjoittavat ja ajattelevat suomalaiset eivät halua olla pelkkää journalismin yleisöä, vaikka se olisi kuinka laadukasta journalismia, vaan he haluavat kokea olevansa arvostettu osa kulttuuriyhteisöä.

Jos tällainen irrottautuminen tapahtuu, se tekee Helsingin Sanomat haavoittuvaksi. Kiivaasti muuttuvassa mediamaailmassa paraskin lehti tarvitsee jonkin sitoutuneen yhteisön, jolta se voi saada henkistä ja taloudellista tukea.